№ 81 ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 3 (15) **1877** ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 3 (15) № 81

ՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 7 րուբլ, կէս տարվանը 4 րուբլ։

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը, պ. Ծատուրեանի և Արասխանեանի խանութում

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի

Тифлисъ. Редакція „Мшакъ“

ՄՇԱԿ

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 (Բացի կիրակի և տօն օրերից)։

Յայտարարութիւնները ընդունվում են ամէն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

„ՄՇԱԿ“

Ծախվում է առանձին համարներով, հատը 7 կոպէկով, բացի ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԻՑ հետևեալ խանութներում՝ ԾԱՏՈՒՐԵԱՆԻ լամպերի մագազինում (Շաբուրովի տանը), Զ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆՑԻ գրավաճառանոցում (կամուրջի մօտ) ԳՐԻԳՕԼՕՎԻ մագազինում (Միրզոևվի տանը, Երևանեան հրապարակի վրա) և ՍԱՐԱՖԵԱՆԻ ծխախոտի խանութում (Սարաջևվի տանը)։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Զքաւոր ընտանիքների համար հոգաբարձութիւնը։—Ն ե ր ք ի ն տ ե ս ո ւ թ ի ւ ն։ Պատերազմական բեմից։ Հայլէ ժողովրդական գրօսանքի։ Նամակ Գամրէզից։ Ներքին լուրեր։—Ա ր տ ա ք ի ն տ ե ս ո ւ թ ի ւ ն։ Թիւրքիայի ճգնաժամը։ Խաղաղական միջամտութիւնը։ Ֆրանսիա։ Արտաքին լուրեր։—Խ ա ռ ն լ ո ւ ր ե ր։—Յայտարարութիւններ։—Տեղեկացոյց։—Ֆ ե լ ի ե տ օ ն։

ԶՔԱՒՈՐ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆԸ

Թիֆլիսում հիմնվել է նորեբումն պատերազմ գնացած զինուորականներից քաղաքիս մէջ թողված չքաւոր ընտանիքներին օգնելու հոգաբարձութիւնը։

Այդ հոգաբարձութիւնը դեռ նոր է հիմնվել, ուրեմն չունի դեռ և նիւթական միջոցներ։ Այդ միջոցները պէտք է հաւաքվեն կամաւոր նուիրատւութիւններով։ Բայց ի՞նչ ճանապարհով, ի՞նչ ձևով կարելի է հաւաքել ճշմարիտ նշանաւոր գումարներ։ Նուիրատւութիւններ հաւաքելու հնարները նոյն են, ինչ որ ամեն բարեգործական ընկերութիւնների մէջ՝ ստորագրութիւն, տուփեր, բարեգործական նպատակով տուած հանդէսներ և այլն։

Ցանկալի է ի հարկէ որ հոգաբարձութիւնը կարողանայ որքան կարելի է մեծ գումար հաւաքել, որովհետև նրա գործունէութեան շրջանը ժամանակով կարող է շատ ընդարձակվել։

Բայց արդեօք չէ՞ր կարելի ունենալ բացի կամաւոր նուիրատուներից և մշտական անդամներին, որոնք ամսական հաստատ և որոշ տուրք մուցնէին հոգաբարձութեան գանձարանը։

Հոգաբարձութեան կանոնադրութեան զօրութեամբ կարելի է օժանդակել ոչ թէ միայն սորբին ատրճանի զէնուորներից մնացած չքաւոր ընտանիքներին, բայց և չքաւոր օֆիցէրների և մինչև անգամ միլիցիօնէրների չքաւոր ընտանիքներին, առհասարակ, ինչպէս ասված է կանոնադրութեան երկրորդ յօդուածի ծանօթութեան մէջ, այն ամեն անձանց, որոնք որ և է վնասներ են կրել պատերազմի հետևանքներից։ Ուրեմն հոգաբարձութեան շրջանը կարող է շատ ընդարձակ լինել, ինչպէս արդէն ասացինք։

Ուրեմն ցանկալի է որ մեր Թիֆլիսեան հասարակութիւնը կատարեալ համակրութեամբ վերաբերվէր դէպի այդ օգտաւէտ գործը, որ նպատակ ունի թեթևացնել մեր քաղաքի չքաւոր ընտանիքների դրութիւնը։

Մեզ կը հարցնեն գուցէ, թէ ի՞նչի այդքան ուշ հիմնեցին այդ տեսակ ընկերութիւն, քանի որ պատերազմը վեց ամիս կայ արդէն որ տևում է։ Սորան մենք կը պատասխանենք որ նախ՝ լաւ է ուշ, քան թէ երբէք, և երկրորդ որ եթէ ենթադրենք էլ որ պատերազմը նոյն իսկ այսօր վերջանայ, այդ հոգաբարձութիւնը դեռ շատ գործ կունենայ մի ամբողջ տարվայ ընթացքում, կամ գուցէ աւելի էլ։

Պատերազմները որքան կարճ ժամանակ էլ տևեն, նրանց հետևանքները միշտ երկար ժամանակ զգալի են լինում։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ԲԵՄԻՑ

Ալաջայի վրա հոկտեմբերի 3-ին ունեցած անաջողութենից յետոյ, մեր զօրքերի մի մաս, գեներալ Գէյմանի առաջնորդութեամբ ուղարկվեցաւ դէպի Կաղման, որպէս զի արգելվի Իզմայիլ-փաշայի զօրքին Սօղանլուղի սարերի շղթայով ազատ անցնելը և կտրվի նրան ճանապարհ դէպի Էրզրում։ Ալաջայի

ՖԵԼԻԵՏՕՆ

Մեր քաղաքում պատահող գողութիւններ և աւազակութիւններ։—Մի յայտարարութիւն։—Իմ վարվելու ձևը։—Թիֆլիսի կենդանիների հովանաւորութեան ընկերութիւնը։—Հաւերի և հորթերի նամակը։—Մեր ազգային գործերը։—Բարերարութեան սկզբունքը։—Մեր հարուստները։—Հաւլաբարի հայոց օրիորդաց դպրոցը։—Կտակներ։—Հայը հայի առջև և օտարազգու առջև։—Հայոց լրագիր և օտար լեզուով լրագիր։—Ամեն տեղ նիւթական շահ։—Թիւրքաց լրագրութիւնը և արաբական տառերը։—Կովկասեան Թուրքերը յետ մնացին դարի լուսաւորութենից։—Ռուսաստանի ազդեցութիւնը։—Միակ միջոց։—«Մշակ» լրագրի խմբագրութեան դիտաւորութիւնը։

—

Բացի պատերազմի մասին լուրերից ամենից շատ հետաքրքրում են Թիֆլիսցիներին քանի մի ժամանակից մեր քաղաքում յաճախ պատահող գողութիւններ և աւազակութիւններ։ Ցաւալին այն է, որ ոչ ոք չէ կարող իրան բացատրել ինչ է այդ տեսակ անկարգութիւնների պատճառը։ Արդեօք անձնական կռիւները, վրէժխնդրութեան զգացմունքը, մոլեռանդութիւնը, հարբեցողութիւնը թէ հասարակ գողութիւն և աւազակութիւն անելու ցանկութիւնն է այդ յանցանքների շարժառիթը։ Միայն մի բան հաստատ է որ երեկոյեան ութ ժամից սկսած արդէն պէտք է մանգալ Թիֆլիսի ամենալաւ փողոցներում ք ա ր ա վ ա ն ն ե ր ո վ։ Երևի շուտով կը տեսնէք մեր տեղական լրագիրներում հետևեալ ձևի յայտարարութիւնները։

«Ցանկանալով այսօր ժամը 8-ին իմ տունից գնալ դէպի Արուեստաւորների Ընկերութիւնը, ցանկանում եմ մի ճանապարհորդակից ունենալ։ Դիմել «Մշակի» խմբագրութեանը պայմանների մասին տեղեկանալու համար։»

Ես գոնէ իմ կողմից մի րէվօլվէր եմ առել ինձ համար պ. Սալամբէկովի խանութում, վճարել եմ 30 րուբլ այդ րէվօլվէրի համար, դրել եմ նրան իմ գրասեղանիս վրա և միշտ մօտս պահում եմ այդ զէնքը պարապելու ժամանակ։ Հէնց որ մի մարդ մտնում է սենեակս, ես վեր եմ առնում րէվօլվէրս և այսպէս դիմում եմ մտնողին՝ «ի՞նչ էք կամենում»։

—Ես նիւթ եմ բերում ձեզ, պ. Ասիացի, ձեր ֆելիետոնի համար, պատասխանում է մտնողը։

—Հա՛, այդ ուրիշ բան է, պատասխանում եմ ես, կրկին դնելով րէվօլվէրս գրասեղանիս վրա, ես կարծեցի որ դուք գալիս էք ինձ սպանելու կամ կողոպտելու համար....

Եւ այնուհետև սկսվում է հանգիստ խօսակցութիւնը։

***

Եւ այդ ժամանակ երբ մեր քաղաքի բնակիչները շատ ապահով չեն պատահող գողութիւններից և աւազակութիւններից, մեզ աջողվեցաւ գլուխ բերել Թիֆլիսում կ ե ն դ ա ն ի ն ե ր ի հովանաւորութեան կամ պաշտպանութեան մի ընկերութիւն։ «Մշակի» խմբագիրն էլ այդ ընկերութեան հիմնադիրներից մինն է։ Ուրեմն այժմ մեր քաղաքի պ. պ. կենդանիները մարդիկներից որ և է վիրաւորանք կրելով, կարող են դիմել «Մշակի» խմբագրութեանը իրանց գանգատները յայտնելու համար։

Արդէն այդ տեսակ գանգատներից մինը ստացանք մենք Թիֆլիսի մեծապատիւ հ ո ր թ ե ր ի ց և հ ա ւ ե ր ի ց։ Ահա նամակը։

«Պ. Խմբագիր, թոյլ տուեցէք մեզ տպել ձեր լրագրի էջերում հետևեալ նկատողութիւնը։ Մարդիկ զարմանալի կեղծաւոր և անարդար կենդանիներ են։ Նոքա հաւատացնում են որ հիմնում են մեզ պաշտպանելու համար ընկերութիւններ, որ այսուհետև մեզ հետ լաւ կը վարվեն, չեն ծեծի մեզ և այլն,—իսկ իրանք շարունակում են ուտել մեզ։ Ուրեմն ձեր ցանկութիւնը որ մենք աւելի առողջ, շաղ և զօրեղ լինէինք այն նպատակ ունի, որ վերջը մեզ մորթէք և որ մեզ ուտելու ժամանակ մեր միսը աւելի համով լինի։ Բացի սորանից առաջ դուք բոլոր կենդանիների հետ, թէև բարբարոսական, բայց գոնէ հաւասար կերպով էիք վարվում՝ ձիաներին, գոմէշներին և էշերին ծեծում էիք, հաւերին ոտներից կախ էիք տալիս մէկ տեղից միւս տեղ տեղափոխելու ժամանակ, հորթերին ոտներից կապում էիք և այսպէս գլուխը ցած գցած սայլերի վրա տեղափոխում էիք և այլն,—բայց այժմ վերցնելով մարմնական պատիժը ամենքից, մի և նոյն ժամանակ շարունակում էք մեզանից միայն մի քանիսներին մորթել և ուտել, իսկ միւսներին խնայում էք և չէք ուտում։ Երկուսից մէկը՝ կամ ամենքի համար պահպանեցէք մարմնական պատիժները, կամ եթէ վերցնում էք ամենքից մարմնական պատիժը, ինչի մի քանիսների համար, ինչպէս հաւեր, հորթեր, խոզեր, կովեր և այլն, թողնում էք մ ա հ վ ա ն պատիժը, իսկ միւսներին ազատում էք այդ պատժից, ինչպէս, օրինակ էշեր, ուղտեր, ձիեր, գոմէշներ և այլն։ Գոնէ արդարութեամբ վարվեցէք. եթէ մեզ ուտում էք, ինչի էշերին, ձիաներին և ուրիշ այդ տեսակ կենդանիներին մահվան պատժին չէք ենթարկում, այսինքն չէք մորթում նրանց ու չէք ուտում նրանց միսը։ Այս է ուրեմն ձեր արդարասիրութիւնը։ Դուք մեզ համար հովանաւորութեան ընկերութիւններ էք հիմնում, որ աւելի լաւ կարողանայիք մեզանից մի քանիսներին ծառայեցնել որպէս բեռնակիր գրաստներ, իսկ միւսներին գործածել որպէս ուտելիք։ Չէ, մենք տեսնում ենք որ մարդկութիւնը, որ իրան լուսաւորված է համարում, դեռ շատ հեռու է ճշմարիտ արդարասիրութեան զգացմունքից, շատ հեռու է ճշմարիտ հաւասարութենից և քաղաքակրթութենից։ Ներեցէք որ գուցէ մեր նամակի մէջ կը պատահէք ա ն ա ս ն ա կ ա ն լօգիկա, բայց ուզենալով բարձրացնել կենդանիների մարդու ստամոքսից ազատութեան խնդիրքը, մենք համարձակվեցանք գրել ձեզ այդ նամակը, քաջալերված լինելով այն մտքից, որ եթէ ձեր հայոց լրագրութեան մէջ մ ի ջ ա տ ն ե ր ձայն ունեն և ահագին ազդեցութիւն ունեն հայոց հասարակական կարծիքի վրա, ինչի՞ ուրիշ կենդանիներ՝ հաւեր, հորթեր, էշեր և ձիաներ չէին կարողանայ իրանց կարծիքը յայտնել հայոց լրագիրների էջերի մէջ։ Ընդունեցէք մեր հ ա ւ ա կ ա ն և հ ո ր թ ա կ ա ն յարգանքը։» ստորագրեցին՝ Թիֆլիսի Հաւերը և Հորթերը։

***

Թողնելով մեր ք ա ղ ա ք ա յ ի ն գործերը, որոնց վրա եթէ խօսենք շատ հեռու կը տանէր մեզ, որովհետև պէտք է խօսէինք բացի մեզ մօտ պատահող սպանութիւններից Թիֆլիսի փողոցների սաստիկ անմաքրութեան վրա, առաջին հարկաւորութեան մթերքների անասելի թանգութեան վրա և այլն,—անցնենք մեր ա զ գ ա յ ի ն գործերին։

Ինչպէս յայտնի է, մինչև այժմ մեր բոլոր ազգային գործերը հիմնվում են միայն մի սկզբունքի վրա՝ բ ա ր ե ր ա ր ո ւ թ ե ա ն վրա։ Աշխատանք, անձնական յատկութիւններ, ազգին ցոյց տուած որ և է ծառայութիւններ չեն գնահատվում... մեզանում գնահատվում է միմիայն փ ո ղ։

Ով որ փող ունի, ինչ միջոցներով և վաստակած լինէր նա այդ փողը,—նա բարերար է, նա ազգի նշանաւոր, գլխաւոր մարդիկներից մինն է։ Թէ կուզ ժան-Վալժան լինի,—որտեղ կը գայ, նրան ամեն տեղ հայերը կընդունեն մեծ ուրախութեամբ, կանուանեն նրան ազգի բարերար, ի պ ա տ ի ւ ն ո ր ա ճաշկերոյթներ կը տան, երկար և ոգևորված ճառեր կը կարդան նրան փառաբանելու համար, ամեն տեղ նա կունենայ առաջին տեղ և այլն....

Մեր ա զ գ ա յ ի ն գործերը մինչև այժմ չունեն ոչինչ հաստատութիւն, բոլոր այդ գործերը հիմնված են բարերարութեան, այսինքն հարուստների կամայականութեան վրա։

Անձնական աշխատանք՝ յիմարութիւն է մեզանում.... Միայն այն մարդը որ և է արժանաւորութիւն ունի հայերի մէջ,—որ փ ո ղ ունի...

Մեր բոլոր ազգային գործերը հիմնվում են, ինչպէս ասացի, հարուստների կամայականութեան վրա։ Ուզում էք լուսաւորութիւն տարածել ազգի մէջ, ուզում էք ուսումնարաններ հիմնել,—պէտք է դիմէք, ինչպէս Հաւլաբարի օրիորդական դպրոցի տեսուչ պ. Քաթանեանն է անում, հարուստների ողորմութեանը։ Իսկ ուսումնարանները հիմնելու, տարածելու և պահպանելու համար չը կան հաստատ հիմնարկութիւններ։ Ուզում էք օգնել Թիւրքիայից գաղթած հայերին,—պէտք է մուրացկանութեամբ հաւա-

մօտ Չարդված լինելով, Մուխթար-փաշայի զօրքը հեռացաւ դէպի Զիվին։ Իզմայիլ-փաշան Իգդիրի դիրքը Թողնելով, շտապում էր միանալ Մուխթար-փաշայի զօրքի հետ, իսկ Իգդիրի մէջ եղած զօրքերը Տէր-Ղուկասով գեներալի առաջնորդութեամբ հետեւում էին քայլ առ քայլ Իզմայիլ-փաշայի զօրքերին։ Վերջապէս, հոկտեմբերի 16-ին Գէյման և Տէր-Ղուկասով գեներալների զօրքերը միացան Քէպրի-Քէօյի մէջ, մօտեցան Կուրուջուկ որ 18 վերստ հեռու է գտնվում Էրզրումից և հետզհետէ շրջապատելով Էրզրում, հոկտեմբերի 23-ին կռւով վեր առան Դէվէ-Բօյնու Թիւրքերի ամրացած դիրքը, որ Էրզրումի բանալի է համարվում։ Քանի մի օրից յետոյ կարելի է սպասել Էրզրումի վեր առնելը։— Հոկտեմբերի 30-ից «Кавказъ» լրագրի Թղթակիցը հեռագրում է Վերան-Կալէից, որ այժմ գլխաւոր բանակն է Գէյման և Տէր-Ղուկասով գեներալների միացած զօրքերի, որ մեր զօրքերը շրջապատել են Էրզրում։ Զօրքերի առողջութիւնը շատ լաւ է։—Կարս աւելի և աւելի պաշարվում է մեր զօրքերով։ Խաֆիզ-փաշա անունով մարտկոցը վեր առնելու ժամանակ մեր ձեռքը գերի ընկան 10 օֆիցէրներ, 90 սօլդատներ և մի դրօշակ։ Թիւրքաց Թնդանօթները բոլորն էլ փչացրած են։—«Кавказъ» լրագրին հեռագրում են որ հոկտեմբերի 23-ի Դէվէ-Բօյնու մօտ եղած ճակատամարտի ժամանակ մեր կողմից սպանված են երկու օֆիցէրներ՝ կապիտան Սօկօլով և իշխ. Աւալով և վիրաւորված են 37 օֆիցէրներ։ Սօլդատներից 126 հոգի սպանված են և վիրաւորված են 764 հոգի։—«Միջազգային հեռագրական ընկերութիւնը» հեռագրում է հոկտեմբերի 20-ից որ գեներալ Գուրկօի զօրքը վեր առաւ Վրացա քաղաքը Բօլգարիայում։ Այդ քաղաքը պաշտպանված էր 800 Թիւրքաց հետեւակ զօրքով և 300 չէրկէզներով։ Քաղաքը առնելու ժամանակ զօրքը առաջնորդում էր գեներալ Լէօնով։ Մեր կորուստները քաղաքի վրա արած անուշ կրնկալ յարձակման պատճառով աննշան են։ Մեր ձեռքը ընկան մեծ քանակութեամբ պաշարեղէններ, հաց, գարի և այլն։

ՀԱՇԻՒ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 29-ԻՆ 1877 ԹՒԻ ԹԻՖԼԻՍԻ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԵԱՆ ԱՅԳԻՈՒՄ ԵՂԱԾ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԶԲՕՍԱՆՔԻ ՅՕԳՈՒՏ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻՑ ԳԱՂԹԱԾ ՀԱՅԵՐԻ

ԾԱԽՍ

		Ր.	Կ.
I.	Այգիի կազմակերպութիւնը. Բացի այդ դրամական ծախսից ընծայեցին զանազան նիւթեր, ինչպէս կտաւ, կալէնկօր, մեխեր, մօտաւորապէս 150 րուբլի	606	58
II.	Շքեղարուեստական մասը. Արուեստագէտ պ. Կօլչին և տիկին Իզմիրեանց, որոնք նըկարեցին «Հայերի գաղթականութիւն» պատկերը, անվարձ առաջարկեցին իրանց ծառայութիւնը։	400	38
III.	Ֆէյերվէրկ (հրախաղութիւն)	120	—
IV.	Լուսաւորութիւնը ձրի նըստեց մասնաժողովին։ Ստէարին, ճարպ, ֆօտօգէն, բէնզին նուիրվեցան տեղական վաճառականներից։ Բոլոր պարագաները լուսաւորութեան, ինչպէս օրինակ գնտեր, բաժակներ, պլօշկաներ, լապտերներ և լամպաներ նոյնպէս ձրի տրվեցան։ Եղած ծախսը 135 րուբլի չափով ծածկված է եղել մասնաւոր անձանց նուիրատւութիւններով։		
V.	Բուֆէտ	47	15
	Պ. Ա. Ս. Շէնինգ զբօսանքի օրը դադարեցրեց իր պավիլիոնի առուտուրը և յանձնեց իր ամբողջ պավիլիօնը Մասնաժողովին։ Բոլոր ուտելիքները և խմիչքները ընծայած էին զանազան անձինքներից։ Զարդարանքները, ամանները, խալիչաները ձրի տուած էին նոյնպէս։		
VI.	Մանր ծախսեր, սեղաններ, արկղեր, աթոռներ, աֆիշաներ, պատէնտ և այլն.	101	80
	Ընդամէնը	1275	91

ՄՈՒՏՔ

Զբօսանքի ամբողջ արդիւնքը եղել է . . . . . 4484 ր.—

ՆԱՄԱԿ ԳԱՄՐԷԶԻՑ

—

Հոկտեմբ. 1877

Այս հայաբնակ գիւղը գտնվում է Երեւանի Ղրխբուլաղ գաւառում, հիւսիս-արեւելեան կողմում, և երեք ժամվայ ճանապարհի հեռաւորութեամբ։

Բարձրանալով գիւղի վրա տիրող սարի վրա, որից ուղղակի իջնում է գիւղը, բացվում է աչքիդ առջև մի հիանալի տեսարան։ Մի ոչ շատ մեծ տափարակ տարածութեան վրա, շրջապատված անհագին սարերի շղթաներով, նստած են մի քանի գիւղեր, իրանց կանաչ մարգագետիններով, պարտէզներով և մանր անտառներով. Թէպէտ հիմայ այդ զարդերը աշնան պատճառաւ կորցրել են իրանց կանաչ գոյնը, բայց որովհետեւ երկու ամիս առաջ ես այցելել եմ այդ գաւառը, ուրեմն իրաւունք եմ տալի ինձ նկարագրել նորան այն միջոցի գոյներով։

Մի և նոյն կանաչ հագնված դաշտի վրա զանազան տեղերից, որը քարափի տակից, որը տափարակ տեղից, դուրս են բղխում բազմաթիւ աղբիւրներ, որոնց պատճառաւ և գաւառը ստացել է Ղրխբուլաղ (քառասուն աղբիւր) անունը. և իրանց փայլուն առուակներով զարդարելով տեսարանը, յետոյ մի փոքրիկ գետակ են կազմում և գնում Երեւանի տակ խառնվում Հրազդան գետին։

Հիւսիս-արեւմտեան կողմից ընկերակցում է այդ տեսարանին Ալագեազ (Ալաւկաց) սարը իր մի քանի ձիւնապատ գագաթներով։ Եւ աչքդ դարձնելով գիւղերի մօտ դիզված ցորենի անհագին քանակութեան կոյտերի վրա, և դաշտից դէպի գիւղերը գնացող ցորենի խուրձերով բարձված սայլերի վրա, որոնց դանդաղ շարժումը մի առանձին տպաւորութիւն է ազդում մարդու, այդպիսով վերջանում է տեսարանի կիսատ նկարագրութիւնը։

Ոլոր մոլոր ճանապարհով իջնում ենք յիշված գիւղը. ամենից առաջ մեր ուշադրութիւնը գրաւվում է նոյն սարի տակից դուրս եկող մի քանի աչքանի աղբիւրը, որի բաւական մեծ ջուրը կարկաչելով անցնում է քարերի միջով և գնում գիւղացոց արտերը և պարտէզները ջրելու։

Մտնում ենք գիւղը. տեսնվում է մի քանի հասարակ շինված երկյարկանի և պատշգամբով տներ, սրբատաշ քարից եկեղեցին և կամուրջը։ Դրանց աղդած լաւ տպաւորութիւնը իսկոյն հէնց կորչում է, երբ տեսնում ես նեղ, կեղտոտ, ծուռումուռ փողոցները և աւելի էլ բոբիկ ոտով ջրի կամ մի ուրիշ բանի գնացող գեղեցիկ սեռը, թէ օրիորդ, թէ հարս, թէ պառաւ։ Զարմանալի բան, եթէ սրանք գոնեա իսկի չը տեսած լինէին իրանց հարեւան մալականներին, որոնց մէջ հազիւ կը տեսնես բոբիկ ոտով, ոչ թէ օրիորդ այլ մի տղայ անգամ, այն ժամանակ մեղադրելու չէին։ Ինչքին վերաբերենք այդ պակասութիւնը—աղքատ չեն. հողագործը չէ կարող աղքատ լինել. եթէ Թափ տաս նորա չորերը, անշուշտ միջից ոսկի վեր կընկնի, ուրեմն միմիայն կեղտոտ ապրելու սովորութեանը. կարծես թէ եթէ բաշմակ և չուլքի հագած ունենան՝ չեն կարող գործ տեսնել։ Սրանց հագուստը մալականների նման պարզ է, բայց էլի կեղտոտ. այդ կեղտոտութիւնը ներելի է գոնեա, որովհետեւ տանը, փողոցը գործը կեղտոտ լինելուց յետոյ հագուստն էլ կընկերանայ նրանց. մէկ էլ որ մեղանչած կը լինէինք եթէ չասենք, որ իգական սեռը շատ աւաւել աշխատող է քան արականը։

Թէ ինչքան լաւ տպաւորութիւն կը զգայ այցելուն եթէ մի և նոյն պարզ հագուստի հետ տեսնի նրանց և ոչ բոբիկ, այդ Թողնում եմ ընթերցողի երեւակայութեանը։

քէք փողեր, որովհետեւ չը կան մեզանում հաստատ ընկերութիւններ, որոնք առաջուց հիմնված լինելով, իրանց ձեռքում ունենային առաջուց հաւաքած, հաստատ գումարներ։ Կամենում էք Եւրօպայի բարձրագոյն դպրոցներում հայ երիտասարդներին կրթութիւն տալ, պէտք է դիմէք հարուստների բարերարութեանը, որովհետեւ դորա համար մեզանում չը կան կազմված հաստատուն ընկերութիւններ, որոնք իրանց հաշւով ամեն տարի կարող էին երիտասարդների մի յայտնի Թիւն ուրիշ երկիրների Թէ բարձրագոյն և Թէ բազմարվեստեան դպրոցներում կրթութիւն տալ....

Հայերի մէջ ազգային հաստատուն գումարները կազմվում են միայն այն ժամանակ, երբ բարերարները մեռնում են և ազգին իրանց ամբողջ կարողութիւնը կամ կարողութեան մեծ մասը կտակում են։ Եւ նոքա կտակում են այն պատճառով միայն, որ իրանց հետ միւս աշխարհը կեանքի ժամանակ ունեցած գումարները չեն կարող տանել.... Եթէ հայ բարերարները կարող էին իրանց կարողութիւնը իրանց հետ միւս աշխարհը տանել, հաւատացէք որ երբէք մի կօպէկ անգամ չէին կտակի ազգին։

Հայը կեանքի ժամանակ երբէք ոչինչ ազգային բարերարութիւն չի անի,—բայց զարմանալին այն է, որ օտարի առջև նա իր կենդանութեան ժամանակն էլ հազար անգամ աւելի առատաձեռն է, քան Թէ մի ազգային գործի վերաբերութեամբ։

Միթէ չէք տեսել հարուստ հայերին, որոնք յօգուտ սերբիացիների հինգ հազար րուբլ են տուել, իսկ յօգուտ հայ գաղթականների նոյն հայերը շատ շատ հինգ հարիւր րուբլ են ընծայել.... Այդ ինչից է.... որովհետեւ հայը գիտէ Թէ իր ազգի մէջ նա մեծ անուն չի ստանայ, իսկ օտարի առջև նա կը փառաւորվի։

Փորձեցէք հաւաքել հարուստ հայերին և առաջարկել նրանց հայոց մի լրագիր պահպանելու համար բաժանորդական մի ընկերութիւն կազմել,—և ոչ մի հայ մի կօպէկ չի տայ։ Բայց հաւաքեցէք նոյն հայերին և առաջարկեցէք նրանց օտար մի լեզուով հրատարակվող մի լրագրին օգնելու,—և կը տեսնէք որ նրանցից իւրաքանչիւրը մեծ ուրախութեամբ այդ տեսակ լրագիր պահպանելու համար կը վերառնէ երկու հարիւրանոց ակցիա, Թէև համոզված է որ իր տուած փողից ոչ Թէ միայն երբէք տոկոսներ չի ստանայ, բայց և իր տուած գումարն էլ երբէք յետ չի ստանայ.... Ի՞նչ է այդ տեսակ երեւոյթի պատճառը.... Պատճառը այն է, որ հայը կամենում է օտարի առջև միշտ առատաձեռն երեւալ.... այդ նրա համար չահաւէտ է, նա ստանում է անուն օտարների շրջանում և կարող է հարկաւոր ժամանակ ուրիշ մի գործից մեծ շահ ստանալ....

Իսկ հայից ինչ շահ կարող է ստանալ հայը։ Եթէ կամենում էք որ հայը հայոց, ազգային գործին օգնէ, օտարներին տուած գումարից հարիւրերորդ մասն անգամ հայոց գործին նուիրէ,—պէտք է հազար անգամ ստորանաք, խնդրէք, աղաչէք, ոտները ընկնէք, շողոքորթէք, ոտները համբուրէք....

***

Օտար լեզուով հրատարակվող լրագիրների վրա խօսելով, չեմ կարող մի քանի խօսք չասել «Մշակի» № 79 մէջ հրատարակված առաջնորդող յօդուածի մասին։ Այո, ժամանակ է մեր կովկասեան Թուրքերի համար մի օրինաւոր լրագիր հրատարակել և գտնել նրանց համար մի աւելի յարմար այբբենարան, քան Թէ արաբական այբբենարանը։ Այդ արաբական գրերը պատճառ են եղել, որ Թուրքերը դարերով անգրագէտ են մնում, որ նրանց մէջ անհնարին է որ և է մինչև անգամ ամենատարրական լուսաւորութիւն տարածել։ Թուրքերը դարերով, սերունդից սերունդ անգրագէտ են մնում. և վերջապէս ինչ հնարք կայ գրագիտութիւնը ամբոխի մէջ տարածելու արաբական տառերի միջնորդութեամբ։ Արաբական այբբենարանի գլխաւոր պակասութիւնը այն է, որ նա չունի ձայնաւոր տառերը, և այդ պատճառով բառերը, որոնք գրվում են միայն բաղաձայն տառերի օգնութեամբ, չէ կարելի կարդալ, այլ պէտք է նրանց նշանակութիւնը նախագուշակել հարեւան բառերի և ամբողջ պարբերութեան մտքով։ Վեր առնենք մի քանի բաղաձայն տառեր, օրինակ՝ յ շ տ կ. աւելացնենք այժմ բաղաձայն տառերի մէջ ձայնաւորները. ձայնաւորները կարող են լինել՝ ա, է, ե, օ, ի, ու։ Այն չորս բաղաձայն տառերը կարող են ուրեմն լինել և յաշատակ և յիշիտիկ և յօշօտօկ, և յաշիտակ և յուշատուկ և յաշուտուկ և այլն և այլն, անվերջ կոմբինացիաներ կարող էք անել մինչև որ չը հասկանաք նախադասութեան մտքից որ այն բառը յիշատակ է նշանակում։ Ճշմարիտ է հայոց լեզուի մէջ դժուար է այդքան շատ կոմբինացիաներ անել, որովհետեւ նմանահնչիւն բառեր շատ քիչ կան, բայց Թուրքաց, մանաւանդ արաբական լեզուի մէջ, գրեթէ ամեն մի այդ տեսակ կոմբինացիա իր նշանակութիւն ունի։ Հայոց լեզուի մէջն էլ կը պատահէք այդ տեսակ բառեր։ Դիցուք մենք կը գրենք չորս բաղաձայն տառեր՝ մ ր կ։ Այժմ իմացէք դա մ ա ր ա կ է նշանակում, Թէ մ ա ր ու կ (նորահաս ձի)։ Ի հարկէ այդ ձեւով գրած բառի բուն նշանակութիւնը կարող էք իմանալ միմիայն նախադասութեան ամբողջ մտքից։

Ահա այդ է պատճառը որ արաբական գրերը շատ դժուար են ուսումնասիրած և գրականութեան մէջ գործածած լինելու համար և մի գրօշ չարժէն որ և է ամբոխի մէջ գրագիտութիւնը տարածելու համար. ..

Այն ազգը որ իր լեզուի համար ընդունել է արաբական տառերը, կարող է հաւատացած լինել, որ միշտ տգէտ կը մնայ....

***

Զարմանալի բան է՝ Ռուսաստանը բոլոր կովկասեան երկիրներից ամենից ուշ նուաճեց Հայաստանը (Երեւանեան նահանգը), բայց հայերը կովկասեան բոլոր ազգերից ամենից շատ ունեն ուսումնարաններ, ամենից շատ նրանք են լցնում բոլոր պետական ուսումնարանները, կովկասեան միացած ազգերի հետ համեմատելով ամենից բազմաթիւ են նրանք ռուսաց բարձրագոյն դպրոցներում.... Այդ բաւական չէ՝ հայերը իրանց բոլոր հարեւաններից ամենից բազմաթիւ են արտասահմանեան համալսարաններում և միմիայն հայերից գտնվեցան մէկ երկու անձինք, որոնք կարողացան հասնել պրօֆէսօրութեանը գերմանական համալսարաններում։

Բայց ռուսաց կառավարութիւնը նուաճելով Կովկաս և տիրապետելով մեր երկիրը ահա մօտ 100 տարի, բոլոր տեղական ազգութիւնների հետ միակերպ վարվեց, ամենքին հաւասար կերպով ուսումնարանների դռները բաց արեց, ամենքին հաւասար իրաւունք տուեց ձգտել դէպի ուսումը և լուսաւորութիւնը....

Եւ ինչ ենք տեսնում։ Մինչև որ վրացիները և մանաւանդ հայերը առաջ գնացին, նրանցից, մանաւանդ հայերից դուրս եկան արդէն գիմնազիաներում աւարտածներ անհամար Թւով, բարձրագոյն դպրոցներից վերադարձած բազմաթիւ իրաւաբաններ, բժիշկներ, ինժէնէրներ, բնագէտներ, տեխնիկներ և ուսումնական զինուորականներ,—մեր Թուրքերը մնացին նոյն նահապետական դրութեան մէջ, ինչպէս էին հարիւր և հինգ հարիւր տարի առաջ՝ իրանց սրածև փափախներով, իրանց լայն վարտիքներով, իրանց քօշերով, իրանց արմատացած նախապաշարմունքներով և մոլեռանդութեամբ։

Ժամանակ է արդէն այդ տգէտ, մոլեռանդ, անգրագէտ, անկիրթ և կիսավայրենի ամբոխի մէջ գրագիտութիւն տարածել....

Նա, որին այդ դժուար գործը կաջողվի,—նա մեծ գործ կատարած կը լինի։

***

Վերջացնում եմ ֆէլիետոնս ուրախութեամբ մի բան յիշելով, որ անպատճառ պէտք է հաղորդեմ ընթերցողներին։ Անցեալ ֆէլիետոնումս իմ յայտնած միտքը «Մշակի» բաժանորդներին տարվայ վերջը դրամական պրէմիա տալու մասին, ամեն տեղ, որքան կարողացայ նկատել, մեծ համակրութեամբ ընդունվեցաւ։ Երևի որ ճշմարիտ «Մշակի» բաժանորդների Թիւը կաւելանայ, եթէ եկող տարուց խմբագրութիւնը այդ տեսակ պրէմիաներ իրագործէ։

Ասիացի

Մի և նոյն դրութեան մէջ են առհասարակ բոլոր գիւղերը։

Ուսումնարանական գործը լաւ դրութեան մէջ չէ այստեղ. ամբողջ գիւղը որ կարելի է ունենայ հարիւր տուն, չունի ուսումնարան. կայ մօտակայ մի երկու գիւղում, բայց ինչ օգուտ, այդ ուսումնարանները կարող են իրանց գիւղին ծառայել, իսկ այս գիւղից երեխայ ուղարկել միւս գիւղը ուսում առնելու, դա անկարելի բան է։ Թէ ինչքան առաջ կը գնար ուսման գործը եթէ ամեն գիւղում ուսումնարան լինէր, դա ամենին հասկանալի է. չենք պահանջում հէնց սկզբից ֆրանսերէն և ռուսերէն դասեր, գոնեա լինէր միայն մայրենի լեզուի դասատուութիւն, այդքանն էլ կը բաւականանցնէր։

Կարծեմ որ այդ գործը կախումն ունի թեմական տեսչից, եթէ նա կամենայ, եթէ աշխատի կարող է գլուխ բերել։ Թող ներվի մեզ ասել որ հայր տեսուչը շատ դանդաղ է աշխատում, ինչպէս էր գործում նոյնպէս արքունի ուսումնարանում հայոց լեզուի դասատուութեան մէջ. Թէպէտ և Երևանի Թղթակից պ. Տէր-Գրիգորեանցը իրաւամբ է գորան բարձր դասում այն տէր հօրից, բայց սորա աշխատանքը հաւասար չէ, եթէ չասենք չարժէ, նորա գովասանքին։ Հայր սուրբը շատ և շատ պակաս է նայում իր պաշտօնին՝ չաբաթվայ երեք դասերը ամեն մի դասատան մէջ նա պարապ է անցնում, զբաղեցնելով աշակերտներին առակներով։

Թող ներվի ասել որ նորանից շատ աշխատանք է պահանջվում։

Թ. Պայլ.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Լսում ենք որ նոյեմբերի 6-ին, կիրակի օրը լինելու է ԹԻՖԼԻՍԻ Անանեան-Մարիամեան օրիորդական դպրոցի բացման հանդէսը։ Ուսումնարանում արդէն ընդունված են յիսունից աւելի ձրիավարժ չքաւոր աշակերտուհիներ։

—

ԹԻՖԼԻՍԻ Քաղաքային վարչութիւնը յայտնում է ընդհանուր գիտութեանը, որ եկող 1877 թւին և հետևեալ տարիները առևտրական դոկումենտները կարելի կը լինի ստանալ Թիֆլիսեան Նահանգական Գանձատանը (կազնաչէյստվօ), իսկ Քաղաքային վարչութեան մէջ կը ժողովեն միմիայն առևտրական դոկումենտներից ստացվող քաղաքային տուրքերը, և որ այդ տուրքերը կընդունվեն Ուպրավայի մէջ ամեն օր, բացի կիրակի և տօն օրերից, սկսած առաւօտեան 10 ժամից, մինչև 1 ժամ կէսօրից յետոյ։

—

Ստացվեցաւ «Արարատ» ամսագրի սեպտեմբերի տետրակը։ Այդ տետրակի մէջ կայ մեր երիտասարդութեան դէմ հայհոյանքներով լի մի յօդուած Վ. Ե Մ. ստորագրութեամբ։ Այդ ստորագրութիւնը արդէն ցոյց է տալիս ինչքան արժէք ունի յօդուածը։ Յօդուածի վերնագիրը այս է՝ «Կղերական կրթութենէ մի նոր հետևանք։» Շատ ուրախ ենք որ «Մշակի» մէջ տպված յօդուածը արձագանք գտաւ «Արարատի» մէջ.... Թող վերջապէս իմանայ «Արարատը» և նրա ուսումնական (?) խմբագիրը որ հայոց արդեան հասարակութիւնը սկսում է հասկանալ թէ որքան վնասաբեր ազդեցութիւն է ունեցել հայոց ազգի վրա մեր ամբողջ պատմութեան ընթացքում կ ղ ե ր ա կ ա ն կ ր թ ու թ ի ւ ն ը։ Յօդուածի գրողը երևում է որ գրել է իր պատասխանը ա յ ր վ ա ծ ս ր տ ո վ։ Նոյն իսկ այդ այրված սրտով վերաբերելը դէպի խնդիրը ապացուցանում է որ մենք լաւ ենք գրել....

—

ԹԻՖԼԻՍ քաղաքի զինուորականների կարօտեալ ընտանիքների օգնութեան քաղաքային Հոգաբարձութիւնը խնդրում է մեզ յայտնել որ Հոգաբարձութեան Ը ն դ հ ա ն ու ր ժ ո ղ ո վ ը նշանակված է այս կիրակի, նոյեմբերի 6-ին, ժամը 12-ին (կէսօրին) Թիֆլիսի Դումայի դահլիճում։ Ընդհանուր ժողովի քննութեանը առաջարկվելու խնդիրները այս են՝ ա. առաջին Ընդհանուր ժողովի արձանագրութեան (պրօտօկոլի) ընթերցանութիւնը և բ. վարչութեան զեկուցումը Հոգաբարձութեան գործունէութեան կազմակերպութեան մասին։

—

Մեզ տուած առաջին տեղեկութիւնը որ Թիւրքաց տէրութենից Տ ր ա պ ի զ օ ն քաղաքից դէպի Անդրկովկաս աքսորված ռուսահպատակ ընտանիքների թիւը հասնում է 150-ի, սխալ յայտնվեցաւ։ Այժմ յայտնվում է որ աքսորվածների թիւը ոչ թէ 150 ընտանիքներ են, այլ 150 հոգի։

—

Մեզ գրում են ԴՈՒՇԷՏԻՑ որ այդ քաղաքում և նրա շրջակայ գիւղերում տիրապետում է ծաղիկ անուանված հիւանդութիւնը, այնպէս որ օրական 2—3 երեխայ զոհ է լինում այդ ցաւին։ Առհասարակ գիւղերում աւելի տարածված է ծաղիկը քան թէ նոյն իսկ Դուշէտում, բայց քաղաքում աւելի բազմաթիւ են ծանր հիւանդացողները։

ԴՈՒՇԷՏԻՑ գրում են մեր լրագրին, որ այնտեղի կենսական ամենահարկաւոր արդիւնքները օրից օր թանգանում են, չը նայելով որ այս տարի ամեն բան շատ առատ է։ Դորա պատճառը այն է որ գիւղացիները զբաղված լինելով զանազան գործերով, չեն կարողանում անմիջապէս քաղաքը բերել ցորեն և ուրիշ հարկաւոր մթերքներ, այլ չարչիներ շրջելով գիւղից գիւղ առնում են մեծ քանակութեամբ ցորեն, գարի և այլն, պահում են իրանց ամբարանոցներում այդ արդիւնքները և մի մաս միայն ծախում են, այն էլ շատ թանգ գներով, օրինակ պուդը 1 րուբլ 60 կոպէկով։ Ժողովրդի աղքատ դասի դրութիւնը դառնում է անտանելի։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԹԻՒՐՔԻԱՅԻ ՃԳՆԱԺԱՄԸ

—

Բաղդը փոխվեցաւ, Թիւրքիան սարսափելի ճգնաժամի մէջ է գտնվում։ Պատերազմը, որ սկզբից անաջող էր գնում ռուսների համար, քանի գնում է ռուսներին նպաստող է դառնում։ Մահմետականութեան համար կարծես հասաւ վճռողական րօպէն.... Թիւրքիայի համար տժժ մնում է լարել իր վերջին բոլոր ոյժերը և յուսահատ կերպով վերջին անգամ պատերազմել իր գոյութեան համար։ Հեռագիրներին նայելով Կ. Պօլսի մէջ յուսահատութիւնը սաստիկ է և այդ յուսահատութիւնը աւելի էլ զգալի պէտք է լինի արած յաղթութիւններից յետոյ, որոնց Թիւրքաց տէրութիւնը և հասարակական կարծիքը ի հարկէ աւելի մեծ նշանակութիւն էին տալիս, քան թէ ճշմարիտ ունէին այն ժամանակաւոր աջողութիւնները։ Թիւրքաց մի քանի լրագիրներ, երևի հետևելով զանազան Միդհատ-փաշաների և այլ նորա նման գծերի օրինակին, սկսեցին մինչև անգամ հարց դնել արդեօք ո՞րն է աշխարհիս ապագայ կրօնը՝ քրիստոնէութիւնը, թէ մահմետականութիւնը. Թիւրքաց մի քանի լրագիրներ, այո՛ յանդգնեցան ասել որ ոչ թէ միայն Ռուսաստանը, բայց և ամբողջ Եւրոպան դեռ շատ բան կարող են սովորել Թիւրքիայից.... Թիւրքաց լրագիրներից մինը հաւատացնում էր որ Եւրոպան իր քաղաքակրթութեամբ շատ պարտական է մահմետականութեանը.... Զարմանալի բան... իսկ ինքն մահմետականութիւնը ի՞նչ է բարբարոս և վայրենի մնաց....

Իսկ այժմ, երբ Թիւրքիան ջարդվում է, ո՞ւր են այդ մեծ մեծ խօսքերը, ո՞ւր է մահմետականութեան նշանակութիւնը.... Այժմ, ինչպէս հաղորդում են հեռագիրներ մեծ յուզմունքներ են սկսել Կ. Պօլսի մէջ։ Այսօր վաղը կը լսենք երևի որ սուլթանը գահից զրկվեցաւ, ուրիշին նստացրին, մեծ-վեզիրին փոխեցին, շատերը կալանաւորվեցան, շատերը բանտարկվեցան,—բայց էլի բան չը դառաւ....

Թիւրքիան ճգնաժամի մէջն է,—բայց հարցնող լինի՝ երբ նա ճգնաժամի մէջ չէր....

ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ՄԻՋԱՄՏՈՒԹԻՒՆԸ

—

«Հավասի» հեռագրական ընկերութիւնը հաղորդում է Բ ե ր լ ի ն ի ց հետևեալ բովանդակութեան հեռագիրը, հոկտեմբերի 29-ից: «Հաւատացնում են որ չէզոք պետութիւնների մէջ արդէն սկսվել են բանակցութիւնները պատերազմող պետութիւններին խաղաղական միջամտութիւնը առաջարկելու համար, հէնց որ Ռուսաստանը մի նշանաւոր յաղթութիւն արած կը լինի, օրինակ կը վեր առնէ Պլէվնա։ Այդ միջամտութեան սկզբնաւորութիւնը տասում են յանձն է առնում Իտալիա, որին կը պաշտպանէ Գերմանիա, Անգլիայի հետ համաձայնութեամբ։ Միջամտութեան հիմունքները, որոնք կը ծառայեն որպէս հաշտութեան պայմաններ, հետևեալներ են՝ ա. Թիւրքիան պէտք է Չէրնոգօրիային իր այն վիճակների զիջումն անէ, որոնք այս րօպէիս պաշարված են Չէրնօգօրիայի զօրքերով. բ. քրիստոնէական ինքնավարութիւնը պէտք է մտցնվի Բօսնիայում, Հերցէգովինայում և Բոլղարիայում. գ. Թիւրքիան պէտք է վերադարձնէ Ռուսաստանին այն հողերը որոնք Դունայի մօտ են գտնվում, թողնելով այդ գետի բերանը եւրօպական մեծ պետութիւնների հովանաւորութեանը, դ. կատարեալ անկախութիւն Բօսնիայի Ռումինիայի և Սերբիայի ե. Ռումինիան պէտք է ստանայ Թիւրքիայից Դօբրուջի մի մաս. զ. վերջապէս Թիւրքիայից կը պահանջվեն պատերազմական ծախսերը։» Հեռագիրը հաւատացնում է որ Անգլիան համաձայն է այդ տեսակ պայմանների հետ և խոստանում է գործ դնել Թիւրքիայի վրա իր ամբողջ ներգործութիւնը, որպէս զի նա ընդունէ այդ պայմանները։ Ասում են որ և Գերմանիան համաձայն է և յոյս ունի թէ Աւստրիան էլ կը համաձայնվի։—Մի այլ հեռագիր հաղորդում է Լօնդօնից որ նորերումս Անգլիայի արտաքին գործերի մինիստր լորդ Դէրբի ճառ է կարդացել, որի մէջ ասել է թէ Անգլիան կը շարունակէ պահել իր չէզօք դրութիւնը, ինչ փոփոխութիւններ և պատահեն քաղաքական կեանքի մէջ։ Նա յոյս ունի որ շուտով Ռուսաստանի և Թիւրքիայի մէջ խաղաղութիւն կը կապվի, և որ Թիւրքիան կը պահէ իր ամբողջութիւնը։

ՖՐԱՆՍԻԱ

—

Ամբողջ աշխարհը սովոր է արդէն այն մտքին թէ հէնց որ մի մարդ դառնում է Ֆրանսիայի կառավարիչ, շատ ժամանակ չէ անցնում, և նա ի չար է գործ ածում իր իրաւունքը և սեփականացնում է իրան անսահման, բռնաւոր իշխանութիւնը։ Այդպէս են վարվել Նապոլէօն I և Նապոլէօն III։ Այժմ, երբ Մակ-Մահօն մարշալը կատարեց իր յետադէմ յեղափոխութիւնը, ամենքը սպասում էին որ նա վերջը կը կատարէ և մի պետական հարուած, մանաւանդ երբ ազգային ժողովի պատգամաւորների մեծ մասը ընտրվեցաւ իրան հակառակ, հանրապետական կուսակցութենից։

Գուցէ և ճշմարիտ Մակ-Մահօն մարշալը կանէր մի պետական հարուած և եթէ այժմ չէ անում, այն պատճառով չէ որ չէ ուզում, բայց այն պատճառով որ չէ կարող։ Պետական հարուածը պէտք է ի հարկէ զօրքի միջոցով կատարել, բայց այժմեան Ֆրանսիական զօրքի մեծ մասը հանրապետական է և չի համաձայնվի հրացաններ արձակել անզէն և անպաշտպան ամբոխի վրա, ֆրանսիական զինուորները չեն համաձայնվի, ինչպէս արել են Նապոլէօնի ժամանակ, գնալ, մտնել գիշեր ժամանակ պատգամաւորների ննջարանները, կալանաւորել նրանց և բանտը նստացնել։

Ֆրանսիական բոլոր միապետական կուսակցութիւններից ամենից հակակրելին է բ օ ն ա պ ա ր տ ե ա ն կուսակցութիւնը։ Մնացած միապետական կուսակցութիւնները՝ օրլէանեանները և օրինականները (շամբօրեանները) ազնիւ մարդիկ են և ս կ զ բ ու ն ք ի մարդիկ են։ Իսկ բօնապարտեան կուսակցութիւնը պատրաստ է ամենակեղտոտ միջոցներ գործ դնել իր նպատակներին հասնելու համար։ Այդ է պատճառը որ բօնապարտեանները և կղերականները այդքան սերտ կապ ունեն միմեանց մէջ։

Նորերումս Գամբէտտա ասել է և կրկնել է այդ և իր օրգանի մէջ «Republique Francaise» լրագրում, որ հանրապետականները յարգում են այն ամեն կուսակցութիւնները, որոնք հաստատ, որոշ սկզբունքի տէր մարդիկ են։ Օրլէանեանները և Շամբօրեանները հաստատ, որոշ սկզբունքի տէր մարդիկ են, մնում են միշտ հաստատ իրանց սկզբունքների վրա, անխախտ պահպանում են իրանց համոզմունքները, ուրեմն հանրապետականները, թէև հակառակ ուղղութեանը պատկանելով, յարգում են նրանց։ Բայց բօնապարտեաններին հանրապետական կուսակցութիւնը չէ յարգում և չէ կարող յարգել։

Ֆրանսիական հանրապետութիւնը միշտ վտանգի մէջ կը լինի, քանի որ բօնապարտեան կուսակցութիւնը, որի ներկայացուցիչն է այս րօպէիս մարշալ Մակ-Մահօն, ոյժ կունենայ Ֆրանսիայում։ Բօնապարտեան կուսակցութիւնը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ կղերական կուսակցութիւնը, որ ընդունել է քաղաքական, կառավարչական ձև.... Երկուսի միջոցները և ուղղութիւնը մի են, երկուսի համոզմունքները և սկզբունքները մի են՝ չը նայել միջոցների ազնուութեան, կամ անազնուութեան վրա, նպատակին հասնելու համար,—ուրիշ խօսքերով երկուսն էլ հետևում են երևելի եզուիտական դէվիզին՝ նպատակը արդարացնում է միջոցները։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

—Հաւատացնում են որ Օսման-փաշայի զօրքը դիտաւորութիւն ունի փորձ փորձել դուրս գալ Պլէվնայից և կտրել ռուս զօրքերի շղթան, Սօֆիայի մէջ կանգնած թիւրք զօրքերի հետ միանալու համար։

—Կ. Պօլսից հառագրում են որ նախկին սուլթան Մուրադ V-ի քառասուն ծառաները կալանաւորված են, որովհետև Թիւրքաց տէրութիւնը կասկածում է որ նրանք դիտաւորութիւն ունէին մասնակցել Աբդուլ-Համիդի դէմ դաւադրութեան մէջ։

—Էրզրումի մօտ ռուսաց զօրքերից ունեցած աջողութիւնները այնպիսի երկիւղ գցեցին Կ. Պօլսի մէջ և մանաւանդ սուլթանի պալատում, որ Աբդուլ-Համիդ հրամայել կրկնապատկել պալատի մէջ պահապանների թիւը։

—«Wiener-Tagblatt» լրագրին հեռագրում են Կ. Պօլսից, որ նորերումս Թիւրքաց մեծ վեզիրը խօսելով մի եւրօպական դիպլօմատի հետ, ասեց՝ «ինձ բոլորովին յայտնի չէ որ Թիւրքաց տէրութիւնը դիմած լինէր եւրօպական պետութիւններից մինին Ռուսաստանի և Թիւրքիայի մէջ խաղաղական միջամտութիւնը առաջարկելու համար։ Մենք պատերազմում ենք, աւելացրեց մեծ-վեզիրը, Ռուսաստանի հետ, ուրեմն և անմիջապէս Ռուսաստանի հետ կը կապենք հաշտութիւնը։

—«Polit. Corresp.» լրագրին հաղորդում են որ նորից փորձեր են լինում ապստամբեցնել Բօսնիա, Ալբանիա, Էպիրոս և Մակեդօնիա Թիւրքաց նահանգները, և որ իբր թէ այդ ապստամբութիւնները նշան կը լինեն Սերբիայի և Յունաստանի կողմից Թիւրքիային պատերազմ յայտնելուն։

—«Montags Blatt» հաղորդում է որ գերմանական կայսրը, ընդունելով պարլամենտի նախագահին, իր զարմացումը յայտնեց որ առաջադիմական կուսակցութիւնը շտապեց մտցնել պարլամենտը իր առաջարկութիւնը, որով պարսաւում է մինիստրութիւնը, առանց սպասելու որ մինիստրները տային իրանց բացատրութիւնները կայսրութեան ներքին կառավարութեան ձևի մէջ անելու վերանորոգութիւնների մասին։ Կայսրը աւելացրեց որ նա ունի սահմանադրական իրաւունքը ամեն ժամանակ արձակումն տալ մինիստրներին և չի թոյլ տայ որ պարլամենտը զրկէ նրան այդ իրաւունքից։

—Ամենքը սպասում են Ֆրանսիայում այժմեան մինիստրութեան արձակման, և կարծում են որ նոր մինիստրութիւնը կը կազմվի շուտով

և կը հրատարակվի այդ մասին պաշտօնական տեղեկութիւնը «Journal Officiel» պաշտօնական լրագրում նոյեմբերի 7-ին, ազգային ժողովի բացման օրը։

—Ֆրանսիական «France» լրագիրը լսել է որ մինիստրներից մի քանիս արդէն պատրաստ են իրանց հրաժարականը տալ և որ բոլոր մինիստրների հրաժարվելը իրանց պաշտօններից կը կատարվի նոյեմբերի 5-ին (նոր տոմարի)։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԹԻՖԼԻՍԻ Ներսիսեան հոգևոր-ազգային դպրոցի հոգաբարձութիւնը խնդրում է մեզ յայտնել, որ Ներսիսեան դպրոցի վերնայարկը (ուր լինում էր Երաժշտական ուսումնարանը), տրվում է այժմ վարձով։ Պայմանների մասին տեղեկանալ նոյն դպրոցի հոգաբարձութեան դիւանատան մէջ ամեն օր, առաւօտեան 10 ժամից մինչև 12 ժամ կէսօրի։

***

Չէ կարելի ուշադրութիւն չը դարձնել հետևեալ անյարմարութեան վրա, որ մենք գտանք մեր Քաղաքային Ուպրավայի զեկուցումի մէջ «Հասոյների մասին։» Ամենքին յայտնի է որ մեր տները վճարում են իրանց մուտքից $7^1/_2$% գնահատական հարկ (օծորքի փող)։ Օրինակ մի որ և է տուն որ 1000 րուբլ եկամուտ ունի, վճարում է քաղաքին 75 րուբլ գնահատական հարկ (оцѣночный сборъ)։ Մի և նոյն տունը հասոյներ պահելու համար պէտք է վճարէ դարձեալ 30%։ Այդ տոկոսը ինք ըստ ինքեան մեծ չէ, բայց եթէ աչքի առջև ունենանք աւելի էժանագին և աղքատ կալուածներ, կը տեսնենք, որ նոցա վճարած հարկը չափից դուրս մեծ կը լինի։ Այդպէս տարեկան 400 րուբլ արդիւնք տուող տունը կը վճարէ 18 րուբլ, այսինքն $4^1/_2$% տարեկան։ Շարունակում ենք համեմատութիւնը՝

300 ր.-անոց տուն կը վճարէ			15 ր.	=	5%
200 »	—	—	— 12 »	=	6%
100 »	—	—	— 10 »	=	10%
50 »	—	—	— 6 »	=	12%
20 »	—	—	— 3 »	=	15%

Ուրեմն տեսնելով թէ որքան մի տուն քիչ եկամուտ ունի, այնքան նա համեմատաբար աւելի մեծ հարկ պիտի տայ, հարցնում ենք՝ ծրդեօք այդպիսի հարկը արդար է, թէ անիրաւ։ Մեր կարծիքով Դուման անուշադիր չը պիտի լինի դէպի այդ տեսակ անարդարութիւն՝ որ այն մարդիկ, որոնք գողերից աւելի վտանգ ունեն, համեմատաբար պակաս տան, քան թէ այնպիսի մարդիկ, որոնք ոչինչ չունեն կորցնելու, և որոնցից գողերը ոչինչ չունեն գողանալու։

ԹԻՖԼԻՍԻ Մասնաժողովը յօգուտ Թիւրքիայից դէպի Անդրկովկաս գաղթականների յայտնում է որ յօգուտ կարօտեալ գաղթականների ընդունվում են ամեն տեսակ հին և նոր շորեր։ Պահեստը գտնվում է Արծրունու քարվանսարայի մէջ։ Նուիրատուները թող բարեհաճեն բերել կամ ուղարկել իրանց այդ նուէրները նախկին Իվանովի այժմ Ցովհաննիսեանի ընթերցարանը, Դվօրցովի փողոց, Արծրունու տուն, որտեղ և կը ստանան տպված ստացականներ իրանց ընծայաբերութեան համար։ 1—20 (1)

ԹԻՖԼԻՍԻ Մասնաժողովը յօգուտ գաղթականների յայտնում է որ, դրամական նուիրատուութիւնները յօգուտ գաղթականների ընդունվում են «Մշակ» և «Тифл. Вѣстн.» լրագիրների խմբագրութիւնների մէջ և «փորձ» հանդիսի խմբագրատան մէջ, նոյնպէս ընդունվում են դրամական նուիրատուութիւնները և պ. Զիթախօվի կանտորայում, Շաղինովի քարվանսարայում, (Բաղդալեանի եաև)։ 1—20 (1)

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

МОСКВА, на Петровкѣ, домъ Михалковыхъ.

ՊԱՐՈՆՆԵՐԻ և ԿԱՆԱՆՑ ՃԵՐՄԱԿԵՂԷՆ

ՊԱՏՐԱՍՏ և ՊԱՏՈՒԻՐՎԱԾ ՕԺԻՏ։

Ռացի սորանից

փողպատներ, գուլպաներ (կանանց և մարդկների), պէջեր, կօճակներ, կանանց և պարոնների օժիկներ մեծ ընտրութեամբ գտնվում են

Ի. ՖՐԻԲՈՒՐԳԻ

Մագազիններում

Ցանկացողներին կուղարկվի Պրէյս-կուրանտ։ Биржевая площадь, домъ Троицкаго подворья, въ Москвѣ.

3—3 (Ա. 1)

ПРОДАЖА БЕЗЪ ЗАПРОСА

[illegible]

ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐԻ ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ԹԻՖԼԻՍԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵՆԻՑ

ՅԱՅՏՆՎՈՒՄ Է

1. Որովհետև անցեալ մայիս ամսին ընկերութեան հիմնադիր անդամներ գրված 173 անձինքներից միայն 52 անձինք մոցրին ընթացող տարվայ համար իրանց անդամական վճարը, մնացածները և նոյնպէս նոր անդամ գրվող ցանկացողները հրաւիրվում են շուտով մոցնել տարեկան վճարը Ընկերութեան գանձապահ պ. Ա. Գ. ՍԵՐԳԷԵՎԻՆ (Թիֆլիսի Փոխադարձ Կրեդիտի ընկերութիւն վարչութեան մէջ), որից յիշեալ անձինք կը ստանան իրանց անդամական տոմսակը և մի մի օրինակ ընկերութեան կանոնադրութեան։

2. Հերթական նստերը ընկերութեան, սկսած նոյեմբեր ամսից ներկայ թէի, նշանակվում են՝ ընկերութեան վարչութեան համար ԻՒՐԱՔԱՆՉԻՒՐ ԱՄՍԻ 5-ին, իսկ ընկերութեան անդամների ընդհանուր ժողովների համար իւրաքանչիւր ամսի 20-ին։ Ուրեմն բոլոր անձինք, որոնք ունեն որ և է գործ ընկերութեան մէջ, թող բարեհաճեն հաւաքվել նշանակված օրերին Սերգիեվսկի փողոցի վրա գտնվող Զիթախօվի տանը при Канцеляріи Управленія Кавк. Конно-заводск. Округа, Сергіевск. ул. д. Читахова.

3—3

Գ. Վ. ՊՕՊՕՎԻ

ԹԷՅԻ ՄԱԳԱԶԻՆ

Որ գտնվում էր Գօլօվինսկի պրօսպէկտի վրա, Շիօևվի տանը տեղափոխված է այժմ ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՀՐԱՊԱՐԱԿԸ, Տէր-Ասատուրօվի տունը, որի մասին և յայտնում եմ յարգոյ հասարակութեանը, խոնարհաբար խնդրելով գնել իմ խանութը նոր ստացած ԱՆՈՒՇԱՀՈՏ ԹԷՅԻ տեսակներ առնելու համար

1—1 — Թիֆլիսի 2-որդ գիլդիայի վաճառական Բաժրէն ԲԷԴԻՆԻՋԷ

ՓՈԽ ԵՆ ՏՐՎՈՒՄ

ՓՈՂԵՐ

Գլխաւորապէս վաճառականներին, վճարքի շաբաթական յետաձգութեամբ։ Պայմանների մասին կարելի է հարցնել ՄԻՔԱՅԵԼԵԱՆ կամուրջի մօտ, ԶՈՒԲԱԼՕՎԻ տանը, Բուլակօվսկու (Варшавской Обуви) խանութում, ամեն օր մինչև 1 ժամ կէսօրից յետոյ։ 1—3

ԱՄԵՐԻԿԱԿԱՆ ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

ԴՕԿՏՕՐ Լ. ԲԷՐՆԱՐԴՕ-ԲԵՐԿՄԷԵՐ

Պատւաւոր անդամ Լօնդօնեան ատամնաբուժական հիւանդանոցների

Մասնագէտ արուեստական ատամներ շինելու և ոսկով պլոմբելու։

Ընդունում է 10 ժամից մինչև 4 ժամ։ կարելի է խօսել ամեն լեզուներով։

Москвѣ на углу Кузнецкаго моста и Петровки, домъ Шориной, входъ съ Петровки. противъ гостин. Франція.

19—25 (1)

ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 3. ՏԵՂԵԿԱՑՈՅՑ ԹԻՖԼԻՍ. 1877.

ԹԻՖԼԻՍԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ (Նոյեմբերի 3-ին)

	Ր.	Կ.
Ոսկին (պօլումպերիալը)	8	37
Հին 82 պր. մ. արժ. 1000 մ.	1400	—
Հին 20 կ. 72 պր. 1000 »	1250	—
Վիգրիշնի 5% առաջի փոխառութեան տոմ. 100 »	220	—
Երկրորդ 5% վիգրիշնի »	215	—
Մարսելի կուրսը 254—75 ֆ.	100	—
Լօնդօնի կուրսը Օդեսայի վրա	9	88
Վենայի կուրսը ամէ 121 գլ.	100	—
Դասրեծի բարսթը	5	70
Առևտրական բանկի ակցիան 200 մ.	265	—
Փօթի թիֆլիսեան երկաթուղու ակցիան 125 մ.	125	—
Շաքարը բրօցկու	8	90
» միւս տեսակը	8	70
» չաքարաւաղը	8	20
» տրանզիտը	8	80
» մաքսը վճարած	13	—
Բամբակը Երևանու Ամերիկայի սերմից	9	40
Միւս տեսակը հին սերմից	8	50
Բուրդը թուշի	7	50
» թարաքամի	3	50
Ալիւր Շորագալու	2	—
» Երևանի	—	—
Գարին	1	35
Մոմը բնաճարպի (стеар.)	14	80
Մետաքս Նուխվայ	154	—
Կախեթունը	100	—
Կոկոնը Նուխվայ (բոժ.)	34	—
Ֆրիզոնը (լաւը) Ագուլեաց	55	—
Կոֆէն մօկօի	28	—
» լիվանի	—	—
» մարտինիկօյինը	26	—

ՀԵՌԱԳԻՐ

Կովկասի և Անդրկովկասի քաղաքները

	Ր.	Կ.
Կովկասի և Անդրկովկասի քաղաքները	1	
Ռուսաստան	2	
Աւստրիա	3	
Անգլիա	4	
Գերմանիա	2	88
Ֆրանսիա	3	75

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՄԱՆԿԱԲԱՐՁԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑ

(Վէրայի վրա № 38)

Ծննդկանների ընդունելութիւնը ցերեկվայ և գիշերվայ ամեն ժամանակ, օրը 50 կօպէկ վարձով, իսկ չքաւորներին անվարձ։ Առանձին սենեակներում ամիսը 30 — 50 րուբլ։ Կանանց հիւանդութիւնների բաժանմունքի մէջ վարձը ընդհանուր սենեակում 18 րուբլ, իսկ մասնաւոր սենեակներում 30 րուբլ ամսական։

Երթեևկ հիւանդ կանանց և երեխաների ընդունելութիւնը ամեն օր, բացի կիրակի օրերից, $9^1/_2$ մինչև 11 ժամ առաւօտեան։ Բժշկապետ Անանով։

ՓՕԹԻ-ԹԻՖԼԻՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Թիֆլիսից մինչև փօթի (ճանապարհորդների գնացքը) 9 ժամին 21 րօպէ առաւօտեան։ Մինչև Միխայլօվօ (խառն գնացքը) երեկոյեան 5 ժամ. 18 րօպէ։

	առաւօտ.	երեկոյեան
Թիֆլիսից	9. 21	5. 18
Գօրի	11. 58	9. 43
Միխայլօվօ	1. 29	11. 57
Րիօն	6. 47	
Փօթի	9. 40	

	առաւօտ.	
Փօթիից	9. 13	
Րիօն	12. 13	
Միխայլօվօ	5. 39	1 37
Գօրի	7. 5	4 8
Թիֆլիս	9. 31	7 56

Թիֆլիս գալիս է առաջին գնացքը երեկոյեան 9 ժ. 31 ր. երկրորդը՝ առաւօտեան 7 ժ. 56 ր.

Տոմսերի գինը՝ Թիֆլիսից

	I կլաս.	II կլ.	III կլ.
Մցխէթ	90	68	38
Գօրի	3. 20	2. 40	1. 33
Սուրամ	5. 22	3. 92	2. 18
Քութայիս	9.	6. 75	3. 75
Փօթի	13. 1	9. 75	5. 42

ՓՕՍՏ

1) Ամեն տեսակ թէ նամակներ, թէ լրագիրներ՝ Ռուսաստան և արտասահման ուղարկելու, ընդունվում են ամեն օր, առաւօտեան 8 ժամից մինչև 12 (բացի կիրակի օրերից)

2) Բագուի ճանապարհը՝ թեթև փօստը ընդունվում է երեքշաբթի և ուրբաթ օրերը, իսկ ծանր փօստը երկուշաբթի։

3) Երևանի տրակտը՝ ամեն օր։

4) Փօթի-Թիֆլիսեան երկաթուղու գիծը՝ ամեն օր, բացի կիրակի օրերից։

5) Նուխու տրակտը՝ թեթև փօստը ընդունվում է չորեքշաբթի, իսկ ծանր փօստը շաբաթ օրերը։

6) Բէլիկլիւչի ճանապարհը՝ ամեն տեսակ փօստ ընդունվում է երկուշաբթի և ուրբաթ օրերը։

Ռուսաստանից և Արտասահմանից փօստը ստացվում է Թիֆլիսում ամեն օր։ Բագուի տրակտից՝ երեքշաբթի և շաբաթ օրերը։ Երևանի տրակտից՝ երկուշաբթի, հինգշաբթի և շաբաթ։ Փօթի-Թիֆլիսեան երկաթուղուց ամեն օր։ Նուխու տրակտից՝ չորեքշաբթի և կիրակի։ Բէլիկլիւչի տրակտից՝ երեքշաբթի և շաբաթ։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ	կօպ.
Բաց նամակը ամէ.	4
Ռուսաստան նամակը	8
Գերմանիա, Աւստրիա	8
Ֆրանսիա	8
Անգլիա	8
Շվէյցարիա	8
Թուրքիա (Կ. Պօլիս	8
Թիւրքիա (ցամաք)	8
Իտալիա	8
Ամէրիկա	28
Պարսկաստան	10
Հնդկաստան	70
Եգիպտոս	27

ՓՕՍՏԻ ԿԱՌՔԵՐ

Թիֆլիսից Վլադիկավկաս փօստի կարգերը գնում են ամեն օր, երկու անգամ օրը։

«ՄՇԱԿԻ» ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

—ԳԱՆՁԱԿ. Պ. Ստացանք ձեր նամակը։ Տպելու կամ չը տպելու մասին ոչինչ դեռ չենք կարող ասել։

—ԹԻՖԼԻՍ. Այցելու ումն։ Արդէն կարճ կերպով նկարագրվեցաւ մեր լրագրի մէջ։

—ԹԻՖԼԻՍ. Ի. Օ. Մենք հանաք չենք անում, մենք ճշմարիտ կամենում ենք իրագործել եկող տարուց մեր մտադրութիւնը մեր բաժանորդների համար երկու թէ երեք պրէմիա նշանակել։ Չը կարծէք որ որովհետև ֆելիետօնումն ենք գրում, նշանակում է թէ հանաք ենք անում։ Ո՛չ, ճշմարիտ ենք ասում։

—ԹԻՖԼԻՍ. Պ. Գ. Ցանձնեցինք հաշիւը «Тифл. Вѣстн.» լրագրին տպագրելու։

—ԲԱԳՈՒ. Խ. Քանանեանց. Ձեր նամակը ստացանք, բայց տեղի պակասութեան պատճառով այս անգամ չը տպեցինք։

Дозволено Цензурою 2 Ноября 1877 г. Тифлисъ. Типографія Мартиросіанца Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ